

uznávané badatelské centrum, jemuž se podařilo integrovat roztroušené síly literární genologie v evropském a snad i světovém měřítku. Genologické studie - ač jsou materiálové, problémové a metodo-

logicky namnoze různorodé - zachycují obecné trendy v moderní literární vědě směřující od sémiotiky k pragmatice a hermeneutickému chápání artefaktu.

Ivo Pospíšil

Válečné dětství

(Lichanov, A.: *Posledné mrazy. Mladé letá*, Bratislava 1990)

Osobitý a zajímavý pohled na dětství generace, která se narodila v tragických válečných letech nebo těsně před nimi přinášeji prózy významného sovětského prozaika Alberta Lichanova (nar. 1935), který vstoupil do literatury v šedesátých letech. Výhradně pro děti a mládež začal psát až v letech sedmdesátých.

Zvláštní místo v jeho tvorbě má návrat do vlastního válečného dětství. Autobiografické prožitky se Lichanovovi staly zdrojem k sérii novel, v nichž sleduje osudy svého hrdiny od prvního dne války až po léta válečná.

Obraz války se objevuje ve všech autorových dílech, ale těžiště této problematiky je v prózách Muzika (1969), Dřevěné koně (1969), Strmé vrchy (1970), které tvoří trilogii a souborně vyšly pod názvem Muzyka (1971, česky ve sborníku Dřevěné koně, 1986).

Po více než deseti letech se Lichanov znovu vrátil k tématu válečného dětství v povídkách Strašimůra (1984), Obchod s náramnými pomůckami (1984), Poslední mrazy (1984), jejichž český překlad

je součástí výše jmenovaného sborníku. Závěrečná povídka celého cyklu vyšla jako samostatná publikace v nakladatelství Mladé letá pod názvem *Posledné mrazy*. Tuto prózu Lichanov věnoval především dětem minulé války, jejich ztrátám a nedětskému utrpení. Děj je zasazen do druhé poloviny roku 1945. Povídka s naprostou otevřeností a tvrdou pravdivostí hovoří o tom, jak válka pronásleduje nevinné děti a vybírá i od nich krutou daň.

Z žánrového hlediska jsou Lichanovovy prózy označovány termínem "pověst". Jedná se o typicky ruský útvar střední epické formy, který má různé výklady a interpretace. V každé autorové povídce či novele, "pověsti", vystupuje mladý hrdina, jehož osobnost jakoby splývá s obrazem autora. Ten se dívá na svět očima dětí, s jím vlastní bezelstnosti a silou prožívá jejich radosti, neštěstí, úspěchy i nezdary. Jsou to v pravém slova smyslu jeho oblíbení hrdinové. Jejich životní zájmy a lidské hodnoty autor hájí jako své vlastní, přičemž

vždy stojí na pozici obránce dětství.

Lichanovovy prózy znamenají hluboký ponor do lidského nitra. Nespočívají však v přijetí toho či onoho názoru, hlediska či mravního poučení. Vždy proti sobě stojí skutečnost - chaotická, zmatená, měnící se - a člověk - rozpolcený, zmataný pochybnostmi, hledající. Autor usiluje o to, aby si současný čtenář vytvořil představu o běhu života, jeho smyslu i zákonitostech. Proto se tolik zaměřuje na problémy a fakta diskusní povahy. Jeho hrdinové své názory konfrontují a opakovaně se vrací k týmž událostem. Ne všechny jejich postřehy a soudy jsou však přijatelné a proto spisovatel dává čtenářům možnost, aby si o dané věci vytvořili vlastní mínění. "Otevřený konec" a "neuzavřenost" příběhů jim k tomu poskytuje dostatečný prostor.

Próza A. Lichanova se na jedné straně vyznačuje hloubkou psychologické analýzy a na straně druhé publicistickým napětím. Popisy v ní zaujímají málo místa, převládají charakteristiky duševních stavů, dialogy a vnitřní monology. Lichanov dovede vytvořit silné citové napětí, i když vnějškové je poměrně skoupý na vyjádření emocí. Děj bývá "rozbitý", "roztrhaný", autor rychle přebíhá z místa na místo, dělá posuny v lidské paměti a rozuzlení povídky nechává na závěr.

Vše, co bylo doposud řečeno, úzce souvisí s hlavními způsoby vyprávění v dílech A. Lichanova. Jak v tradičnějším vypravování ve 3. osobě, tak v ich-formě spisovatel pracuje s vnitřními monology, za-

loženými na řeči přímé, nepřímé či polopřímé. Různé typy vyprávění často přecházejí jeden do druhého. Autor tím dosahuje neobvyklé myšlenkové hutnosti. To spolu s naléhavostí podání, čistotou jazyka, stylovou vyříbeností a kompoziční vyvážeností činí z jeho próz díla přitažlivá, poutavá a hodnotná.

Téma války je v literatuře pro mládež záležitostí mnohotvárná a v podstatě nevyčerpatelná. Vedle Alberta Lichanova se k této tématice v posledním období vrátili V. Kazko, J. Ivanov, Vl. Tichvinskij, I. Serkov, A. Pristavkin a další. Prožitek války zůstává hluboko v mysli a paměti generací, které válku prožily, počítaje v to i generaci, která tehdy žila své dětství. V současných autobiografiích válečného dětství se spisovatelé nezapomínají na analýzu společenského a historického podkladu události, ale na základě osobních zkušeností a šokující silou subjektivního zážitku obracejí pozornost k vnitřnímu světu dítěte.

Je do značné míry nepřírozené, když dítě mluví o tak nedětském tématu, jakým je válka. Ale už v tomto samotném faktu je skryta obžaloba odsouzeného jevu lidských dějin. A právě proto vkládají autoři do svých děl naléhavé morální a humanistické poslání, které odsuzuje násilí, ohrožující lidství a potlačující svobodu jedince i celých národů. Dějinná pravda je odkrývána dětskými postavami, jejich očima jsou zachyceny události a postoje lidí, které odhalují jejich charakter. Autoři zobrazili živé a neschematické portréty

citového, myšlenkového a názorového dospívání dětí na pozadí konfliktní skutečnosti, která mladou duši zjitřila a probudila otázkami, jež neztrácejí ani dnes nic ze své naléhavosti.

To je také důvod, proč mnozí tvůrci pocítují vnitřní nutnost konfrontovat mravní a duchovní zkušenost válečné a současné generace a na válečném materiálu nastolovat a řešit morální problémy dneška. Aktuální je ve srovnání s ostatními výše uvedenými autory zejména Anatolij Pristavkin s kvalitativně novým pohledem na válečné dět-

ství, které ztvárnil v románu *Na hrudi obra obláček zlatý* (1981, uveřejněno až v roce 1987). Jeho autobiografická vzpomínka vede až ke kritickému obvinění těch, kteří způsobili, že válka, ač spravedlivá v obecném pojetí dějin, byla tak kruté nespravedlivá vůči mnoha nevinným lidem.

Bolestné vzpomínání, potřeba poměřovat současnost s tím, co už člověk prožil, nutnost dialogu generací - to jsou hlavní aspekty, které sbližují válečnou prózu pro mládež s naší přítomností.

Zdeňka Matyušová